مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکزمعينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

مدني زده کړې

يوولسم ټولگی

۱۳۹۰

هـ.ش

ليکوالان:

- محمد عزیزبختیاری
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
- مؤلف محمد انور مشفق

ژباړونکي:

- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

مسلکي ایډیټ:

سرمؤلف میرعبیدالله فاضل د مدني زده کړې د ډیپارتمنت علمي غړی

د ژبې ایډیټ:

محمد سهراب دیدار د پښتو دیپارتمنت علمي غړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- داکتر عبدالصبور فخري،
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- داکتر اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- داکتر شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح و دیزاین:

رحمت الله غفاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستــــان دی ‌ ‌ ‌ ‌ دا عزت د هــــر افغــــان دی

کور د سولې، کور د تورې ‌ ‌ ‌ ‌ هر بچی یې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کور دی ‌ ‌ ‌ ‌ د بلوڅــو، د ازبکــــو

د پښتـــون او هزاره وو ‌ ‌ ‌ ‌ د ترکمنـــو، د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي ‌ ‌ ‌ ‌ پامیـریان، نـورستانیـــان

براهوي دي، قزلباش دي ‌ ‌ ‌ ‌ هــم ایمــاق، هم پشه یان

دا هیــواد به تل ځلیږي ‌ ‌ ‌ ‌ لکــه لــمـر پر شنه آسمان

په سینـه کې د آسیـــا، به ‌ ‌ ‌ ‌ لکــه زړه وي جــاویـــدان

نوم د حق مو دی رهبـــر ‌ ‌ ‌ ‌ وایو الله اکبر وایو الله اکـــبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

مدني زده کړې

لمړی څپرکي: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکیدل څه ته وایي؟ ۳
د ټولنیز کیدل لاملونه(۱) ۷
د ټولنیزیدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډیز ۱۸
دویم څپرکي: ټولنیز نظم ۱۹
د څپرکي موخې ۲۰
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۱
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۵
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۲۹
ټولنیزې سرغړونې(۱) ۳۳
ټولنیزې سرغړ ونې (۲) ۳۷
د څپرکي لنډیز ۴۰
دریم څپرکی ۴۱
د څپرکي موخې ۴۲
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۳
ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۱
د څپرکي لنډيز ۵٤
څلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابرى ۵۵
د څپرکي موخې ۵٦
ټولنيزى نابرابرى څه شى دي؟ ۵۷
طبقاتي نابرابري ٦۱
جنسي نابرابري ٦۵
د څلورم څپرکي لنډيز ٦۸
پنځم څپرکي: زموږ ټولنيزې ستونزې ٦۹
د څپرکي موخې ۷۰
زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادى ۷۱
زموږ ټولنيزي ستونځې: نېستي او غريبي ۷۵
زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځى) ۷۹
زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا ۸۳
زموږ ټولنيزى ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق ۸۷
زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنى او تر هګري ۹۱
زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلى توکى ۹۵
د پنځم څپرکي لنډيز ۹۸

لومړی څپرکی

ټولنیز کیدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کیدل څه ته وايي؟
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکی موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي د دې ښېرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيزکېدو په معنا او ارزښت وپوهيږي،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينګولو کې ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته ليوالتيا وښيي،
- د ټولنيزکيدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه وپوهيږي،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي.

ټولنیزکیدل څه ته وايي؟

خبرې اترې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.
د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړکولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړکولو پر مهال د بېلابېلوکلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو لیدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

o په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
o بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
o ډول، ډول خواړه خوري،
o په یو ډول مو قعیت کې ډول ډول رفتارونه یا سلوک له ځانه ښکاره کوي.

د دغه توپیرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکېږي چې ولې خلک په بېلابېلوټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوې دي چې د ټولنې غړي د هغو پربنسټ عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بېلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايو کېنو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونکړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بېلګې وې چې بايد په ټولګي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروی وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثال په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

۴- لوست دې په سمه توګه تشريح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

۶- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکيدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنيوالي کې د ډېرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژند ګلوي نلرو او په ورو، ورو چې لوييږو له هغوسره ډېره پېژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوربې له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيزقواعد** وايي. موږ له کوچينوالي څخه په ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز کیږو. **ټولنیزکیدل** په یوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي بلکه د پیدایښت له وخته پیل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنیو کلونو کې، د ژوند کولو،دځان او چاپیریال د پاک ساتلو آداب، ټولنیز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. لیکن ورو ورو چې لويیږو، زموږ د ژوند شرایط توپیر کوي او موږ باید زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرایطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنیو پړاوونوته رسیږو، زموږ څخه توقع کېږي چې یولړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او یا یولړ چارې موچې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. یا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهیر نه وزګاریږو (فارغ التحصیل کیږو) او په کومه اداره یا کارخانې کې چې په کار بوخت کیږو، باید زده کړو چې په هغه نوي چاپیریال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې دټو لنیز کیدو په جریان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکوته ګوته ونیسو:

ټولنیز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنیزکیدو له لارې د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. پوهیږو چې ټولنیز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپیرلري او د ټولنې غړي باید زده کړې چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې باید ترسره نکړي.

کاري وړتیاوې او ځانګړنې

ټولنیز ژوند د ځانګړو وړتیاوو غوښتونکی دی. لیکن دغه وړتیاوې چې یوه برخه یې ساده او نورې برخې یې پیچلې دي، باید زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نیږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهیر کې زده کوو.

له نورو سره د اړیکو د ټینګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړیکو ټینګول د ټولنیز ژوند یوه اړتیاده له نورو سره د اړیکو په ټینګولو کې بریالیتوب زموږ د ټولنیز ژوند د بریالیتوب لامل ګرځي. د بیلګې په ډول: په ټولنیز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پردیو سره په

۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي بايد له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که څېرې زموږ حق ضايع کوي بايد د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښی اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنوکې وګړي له يوبل څخه په کومو مسايلوکې توپير لري؟
۲-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونوکې ډول ډول دودونه لري؟
۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بيان يې کړئ.
۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟
۵- موږ د ټولنيزکيدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟
۶- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟
۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړې.

کورنی دنده

يو دوه کلن ماشوم د يو نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:
۱- د دوه کلن ماشوم کوم څيزونه زده دي چې ديو نوي پيداشوي ماشوم زده ندي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چاروته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنی د غړو پيژندل، او ....)
۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچوکې له ځانه سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته له ځانه سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکیدو لاملونه(۱)

په تیر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیدا کوي او په یوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لارې څرګندونې سره د ټولنیزکیدو د لاملونو په اړه وڅیړو.

پرتله یې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنیزکیدو د لاملونو له ډلې څخه یو لامل ګڼل کیږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څیزونه د کورنۍ په چاپیریال او کوم څیزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنیزکیدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپیریال دی چې غړي یې د نسبي او نسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نږدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پیژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیاری لري، ځکه چې د پیدایښت په پیل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- ځرنګه خبرې وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لويانو ته درناوی وکړو،
- ځرنګه د خپل ځان او چاپيريال پاکوالی وساتو.
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مينه ولرو،
- ځرنګه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد يوله بل ځخه جلا کړو،
- په ديني عقايدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځينې لارې چارې په قصدي توګه او د يو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو يوه برخه په ناځاپي او غير قصدي ډول زده کېږي.

د بيلګې په ډول: د والدينو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د يو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته وليږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونيسي(د هغوی د اخلاقو تقليد دې وکړي) نو په دې توګه، که چېرې پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو ځښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو ځښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خويه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقليد کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونود شخصيت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کوچنيانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راتګ لري او يا تل ورسره اړيکې لري د کوچني په شخصيت نيغ په نيغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خويندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې او نيکونه او د هغو په شان نور چې تل بې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصيت په جوړولو کې مستقيمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه دکو رنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پيدا کوي. نوی نسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ له خوا په ځانګړو کوچنیوفرهنګونو تړاو پیدا کوي نوله همدې امله، کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په تشکل او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپیریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نده. په حقیقت کې د کورنۍ له چاپیریال او نږدې خپلوانو سره اړیکې د کوچني د شخصیت د تشکل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

دهم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پېژندګلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه دښمني او شخړه وکړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایې په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېر اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له یو بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره یې کوي د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي. سر بیره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصیت، رفتار او اخلاقونه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډېره اغیزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثیرات چې همزولي یې کولای شي پر موږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پېژند ګلوی او دقت له

مخې وټاکو او هيڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نيسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هيڅکله هم پيروي ونکړو.

د اسلام ستر پيامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول يې خپل پيروان دې مهمې موضوع ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يو بايد پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پيمان تړئ.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کورنۍ د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟
۲- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.
۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړو ته تياری لري؟
۴- مور په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟
۵- کورنۍ څرنګه زموږ شخصيت جوړ وي؟
۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زيات د کوچني په شخصيت اغېزمن دی؟
۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د کوچني د شخصيت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
۸- مور د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
۹- کوچنيان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
۱- د خپل هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې موږ يې د دوی له هريوه نه زده کوو په يو لست کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکیدو لاملونه(۲)

په تیر لوست کې مو د ټولنیزیدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیزکیدو د نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیزکیدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شیان زده کوو؟

۲- له رسنیو څخه کوم څیزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیزکیدلو د لاملونو له ډلې څخه یې کوم یو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنوکې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لیږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړینې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانو ته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظیفه پر غاړه اخیستې ده. ښوونځی ماشومانو ته د لوستلو، لیکلو او شمېرلو ورتیاوې او مهارتونه ور زده کوي. همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړینو چارو او برخو سره، دیني چارو تاریخ، جغرافیه، کیمیا، فزیک، ریاضي، او عقایدو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپیریال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نیسي.

د خلکو تعاملات اوچلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړیکي او چلندونه په دې چاپیریال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې،

موضاعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول وربښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوي چې:

۱- نظم مراعات کړي،

۲- پاکوالی په پام کې ولري،

۳- نوبت په پام کې ونیسي،

۴- د ښوونځي د چارواکو داوامرو پیروی وکړي،

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونوکې له نورو سره سیالي وکړي،

۶- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنګه جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. کوچنیان په جومات کې د تعلیم له طریقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشی او دیني مظاهرو او شعایروته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنیانو کې په بنستیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاونه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي تقویه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپیریال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د کوچني پر شخصیت اغېزه کوي.

ډله ییزه رسنۍ

په تیرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیوته په غوږ نیولو، د تلویزون په لیدلو یا سینماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغو کلو کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برېښنا انرژۍ شتون لري او تلويزوني شبکې او چېنلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه ډېر خپل وخت د تلويزون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشريح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشريح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې د رسنيو څخه اخيستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ ، کيدای شي مثبته يا منفي اغيزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقيقه اوکره توګه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. ليکن له هغه پرته همدغه وسايل کولی شي چې د مذهبی اوفرهنګي ارزښتونو او رواجونو د ويجاړۍ لامل وګرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل د انسان عقل او شخصيت ته د جهت ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يو هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې ګټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. او که د دښمن په لاس کې ولوېږي نو له هغه نه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنې نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښونځی کوچنیانو ته کومې ورتیاوې ورزده کوي؟

۴- د وګړو کره وړه په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

۵- په جومات کې کوچنیان کوم شیان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپیریال کوچني او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷- ډله ییزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ییزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوه مخونو کې ولیکئ.

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې ځو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونيول شي.
دغه واقعيت ته په پام سره، لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هرسني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بيان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټيزه توګه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري.

ځکه نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د ورکتوب پړاو

د ورکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ وه، له دې امله چې کوچنيان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونوکې په کار ګمارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نږدې په ټوله نړۍ کې کوچنيان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.
د ورکتوب يا کوچنيوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی کوچنیان د تولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنیان په تیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنیانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تیر کړي. نن ورځ د کوچنیانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپرونې د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.
کوچنیان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤولیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنیان له شپږ کلني نه وروسته په پټو سترګو تقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خویندونه اغېزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسئلې او ورتیاوې په دوه طریقو زده کوي:
یوه طریقه له چاپېریال، دوستانو، کورنۍ، رسنیو او داسې نورو نه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني کوچنیان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤولیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعالیمو کې د کوچنیانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلک او نجلی احتلام ته رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسیدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسیږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړنۍ کلونه د ډیرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدارنګه ډېر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کیدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پیښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانګړي سبک لرلو ته اړتیا چې په بېلابېلو ټولنوکې توپیرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کېښې دلویانو په پرتله مختلفي جامي اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخوکې له اړینې تجربې څخه برخمن ندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمر منځنی پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکی ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم بې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو،کړووړواوناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډېر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ اوښه برېښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکولپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاوته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د بوډاګانو فزیکي فعالیتونه کمرنګه کېږي لیکن د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلک (بوډاګان) د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. لیکن په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې، د ډېر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي.هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاوته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دین له نظره لویان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو نه یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه،پوښاک، او استو ګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکتر او یا روغتون ته بوځي. که چیرته کوم شي ته اړتیا پیداکړي ،باید پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې اوآرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي اوبد سلوک نه ډډه وشي. که چیرته لویان(بوډاګان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سوکالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تیروي؟
۲- د کو چنیوالي په پړاوکې د مور او پلار دندې د کوچنیانو په وړاندې څه شی دي؟
۳- د کوچنیوالي پړاو کومې ځانګړنې لري؟
۴- د ځواني دوران له څوکلنۍ نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟
۶- ولې د ډېر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟
۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د کوچنیوالي او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډیز

- هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري اوپه فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترځ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړیکې در لودل دټولنیز ژوند یوه اړتیاده.له نورو سره په اړیکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل کرځي.
- کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کیدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي یې د نسبي اونسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې اونږدې اړیکې لري.
- ښوونځی اوډله ییزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کېږي.
- ټولنیزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي. چې دا رسنۍ له رادیو، تلویزیون، انټرنیټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.
- د کوچنیوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني،
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوی تر لاسه کړي،
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني،
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

پرتله يې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بيا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېږيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچيو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپيرونه او ورته والی وينئ؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډېرو وګړو او ډلو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډېرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه د يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هو ساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهيدو لپاره يو مثال راوړو: ښايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېږيو خونه ليدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنيز ژوند لري او ډېر شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنادی چې هريو يې يوه ځانګړې دنده پرغاړه اخيستې او په بنه توګه يې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچۍ په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچۍ او يا مېږيان د يو بل تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې مخته بیایي او لامل یې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. لیکن د انسان د ژوند او د شاتو د مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته او هغه هم دادې چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایشي خاصیت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم منښه د انسانانو له خوا په ارادي او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویو کچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځته کړي. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکی ولري، هغه توکی تاسوته درکوي او په بدل کې یې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ضروري ده. ستاسو اړیکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو یوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه یو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې يوله بل سره په آسانۍ اړیکی ټینګې کړئ.
نو موږ له دې امله کولای شوچې له خلکو سره اړیکې ټینګې کړو چې موږ ټول د ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن یو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لویه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لویه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته: نانوايي ته ځئ او ډوډۍ رانیسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي ته ځئ او درس لولئ، هیڅکله دغو ځایونوته د تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او یا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه د یو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پیروي کوي.په حقیقت کې، ټولنه د یو انجن په څېر ده چې د ډېرو وړو او لویو برخو څخه رامنځته شوې او په یو ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.
آیا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جریان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دي؟

۵ ټولنیز نظم په کوچنی سطح څه معنا لري؟

۶- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

۷- یوه بیلګه د نظم د کوچنیسطحې او یوه بیلګه د نظم د لوېې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنی دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه (۱)

خبري اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تېر لوست کې مو لوستل، له دې سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو ښېرازه (شیره) راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي، او په یو شان کارونه سره وېشي. لیکن د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یولړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونوکې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بیلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولی او امانتداري ښه ګڼو.

یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخوکې زموږ د قضاوت

کولو معیار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پردې چې کومې چارې باید تر سره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته صرف وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزشتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شوپه ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانګړو ټولنیزو حالاتوکې دکړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېځلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای(ج) ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغۍ ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره ندي، بلکه هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بېلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې، له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کو لی شي څورولونه ولري. د بېلګې په ډول: يو کس په کور کې **مور** او **ماندينه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړه ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار ولري چې د يو لړ ځانګړو چلندونو نه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او د سپلين په معنا دی.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟بيان يې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لو بوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظرکې ونيسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

۱- آیاټولنیز ارزښتونه او اصول د ټولنیز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- او که چیرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بیانو د کومو طریقو او لارو وړاندیز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو د مچیو د کندو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نده او انساني ټولنه د نظم او د سپلین د شتون سره چې لرې یې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوس ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکیچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې یوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانیت، نیوکې او له قانون څخه د سرغړونې یو رپوټ تر سترګو نه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنیز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په یوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنیزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسایلو، او لارو چارو ته اړتیا لري چې د هغو له ډلې یې ډېر ضروري لارې او وسایل له قانون، پولیسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواړو ګانونوښېرنې ته ځانګړی کړی دی. د یو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړیکې له یوبل سره تنظیموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پایله کې به د هغه ټولنیز نظام د پرزېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لامل وګرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیداکوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، لیکن کله چې نفوس ډېر شو نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک يې باید مراعات کړي او په پام کې يې ونیسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړوترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پیچلې دي، له قانون پرته د اداري ورنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسی قانون ډېر جامع او ټولنیز خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون ورنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسي قانون پر بنسټ را منځته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کېږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رایج مذهب په رڼا کې ترتیب او جوړېږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نده او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، لیکن قانون، باید اجرا یوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواک دی چې د نظم د را

(c) ketabton.com: The Digital Library

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنی نظم او امنیت د مجرمانو او بلوا ګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.
قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي قضاییه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي.
محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو یې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.
که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښنو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شی او سزا به وویني، له تیري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومیږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تیروي.
یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لویږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي څرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو نه استفاده کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.
یو بله د نظم او دسپیلین ساتلو وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکي وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې پوه شي چې د مور، د کړو وړو له ذرې ذرې نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل کرځي؟

۲- له نورو لاملونو چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي نوم واخلئ؟

۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کيږي کومې دي نوم يې وا خلئ.

۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

۵- که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟

۶- د قانون له پشتوانو څخه د يو نوم واخلئ.

۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

۸- آيا له يادکړی شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دومخونونه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو داسې خوک لېدلې چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېرې وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که چېرې يو شمېر کم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نورو ګړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کېږي چې ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر اصول په څوڅو ځله تر پښنو لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخیستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي.دې ډول خلکوته ، سر غړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه یې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وګړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې او یو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لیدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي.کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټېږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نږدې والي احساس کمېږي اودجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربیره په ډېر نفوس کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري.هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړې سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربیت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه تربیت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي سرغړونې زیاتې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنگه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث کرځي خو د احادیثو شارحین دا تشویق او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصر په توگه يې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشویق او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزنې وس نلري.

کډوالي

کډه کول او میشته کیدل دوگړو په کړو وړو ډېره اغیزه لري.کله هم کډوالي داخلي وي.چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جگړه، قحطي، وچکالیو یا د سیلاو له امله دیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي.کله هم دا کډوالی بهرنۍ وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډیر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډیریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو گروپونو نه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو گرو پونو نه تشکیل شي،د ډیرو انحرافي کړووړواحتمال وجود لري. په عامه توگه،که چیرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي.خو له دې پرته، ممکنه ده چې دوگړو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم(سر غړونکی)چا ته ویل کېږي؟

۲-کو م لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرگند کړئ.

۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه تاثیر اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

دمهاجرت په باره کې څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۲)

ستاسې په آند:

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولی شو له سرغړو نو نه مخنيوی وکړو؟

په تېر شوي لوست کې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسيدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغوکسانو چې روا و سايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي،د بېلګې په تو ګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لورې خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار آخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي بايد اجتماعي موخو ته د رسيدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې دډېر زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تير وتنو لاس

پورې کوي خو نیستمن ممکن له یوې هټۍ یا کور نه یو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نیستمنو خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نده خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو اونیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا ده او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی نه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، مګر نیستمن خلک د ډیر وړوکی جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تیروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسیږي مګر یوازې نیستمن او فقیران جزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم موجود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي نو خلک هغه ته سر غړونکی وایي اوپه هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو نو د عادي خلکو سره بې فاصله زیاتېږي او کیدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې وهلو نه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه دکوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي. د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونونه د ډډې کولو انګېزه و ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعدي دا نظريه په داسې ډول لنډه کړېده:

پسر نوح با بــــــدان بنشست | خانــدان نبو تش گم شد
سگ اصحاب کــهف روزی چند | پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کیناست له بــدانو سره | د پیامبریَ‌کو رنـیَ يې شوه ورکه
دکـهف داصحابو سپي يو څو ورځي | وگرځيد کسانو سره ،کس شو،څکه

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ويل کيږي؟
۲- د فشار جوړوني نظريه څه شی ده؟
۳- د تضاد نظريه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غړونو په را پيدا کيدو څه اغيزه لري ؟
۴- - د انتقال نظريه څه شی ده، توضيح ورکړئ؟
۵- د ټاپه وهلو د نظريې په باره کې څو کرښې وليکئ.
۶- له سرغړوني نه د ژغورنې مهمه طريقه توضيح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولی شو له جرم او سرغړوني نه مخنيوي وکړو) يو مقاله چې له دو مخونونه کمه نه وي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

• په کوچني کچه د ټولنيز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړووړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ د يوبل سره اړيکې را منځته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيارګرځي. د ارزښتونو پرته خلک د يوبل سره د اړيکو په ټينګولو کښې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي.

•خلک په يوه ټولنه کې د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنيزو چارو اورولونو کې دهغو په رعايت کولو سره، له تاو تريخوالي او ګډوډۍ نه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوځارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړکی موخې

تمه کیږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
- د ټولنيزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو بدلونونو لاملونه تشخيص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښيګڼو او زيانونو پوه شي،
- د ټولنيزو بدلونونو دکنترو لولو لاره وپيژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډیر شیان زیاته موده ثابت پاتې کیږي او بدلون نه کوي، خو ځیني شیان بدلون کوي، ستاسي په آند:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسي په خپله هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانوکې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډيرو نسلونو تقريباً په يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغو ستلې،يو ډول خواړه يې خوړله او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخوکې په سترګوکېدل ډيرکرار او حتا دليدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمې ميلادي پيړی نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍوده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډيره چټکتيا سره بدلون پيل کړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډير سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او د پخواني نسل نه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاوکې بايد ډيرې ورتياوې زده کړي ترڅو وکولی شي په خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشوکولی په ځوانی کې په هغې پوهې او ورتيا چې په کوچنيوالي کې مو زده کړې

دي، خپلو موخو ته ورسیږو. بلکه باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره آماده کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پیژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یو غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو نه خبریږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوندکې د هغو له اغیزې نه خبریږو.

کوم ډول بدلونونوته (ټولنیز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلی شوچې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم دیو یا څو کسانو په ژوندکې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغیزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. مګر ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډیرې خلکو باندې اغیزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کېږي. ټولنیز بدلونونه کیدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخوکې منځ ته راشي. د بیلګې په توګه: په هېوادکې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کیدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي. خو باید په یاد ولرو ،کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېوادکې سیاسی بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې بې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کیدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېوادکې طرح او پلې شي او دڅوکلونو په موده کې داقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده اوپرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیوادکې داقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: د خلکو د لوېې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخوکې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکې چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شی دادی چې بدلونونه کیدای شي مثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او یا منفي وي. ځینې بدلونونه ځرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کیدای شي مثبت بدلون وګڼل شي. ځکه چې دهغه بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. مګر ځینې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې یرغل ګرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورنۍ جګړې چې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځیدې.

د ټولنیز بدلون پدیدې او نښې نښانې

ټولنیز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنیزې سیالۍ بدلون موندلی دی. زیاتره نړیوالې ژبې په سیمه ییزو ژبو اوښتې دي او سیمه ییزو ژبو په نړیوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغېزه کول او اغېزمن کیدلو په بې ساري ډول چټکتیا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخلیک په ټاکلو کې پراختیا موندلې، د تعلیم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي، چې تقریباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنیز بدلونونه که چېرته کنترول او هدایت شي کیدای شي د ټولنې د خوزښت ماشین د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، ځرنګه چې د بدلون نه شتون به د ټولنې د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کیدو او دریدو په معنا وي. نو هیله کېږي چې د ټولنیزو بدلونونو عوامل چې په راتلونکو لوستونو کې یې مطرح کوو، وکولای شو په هوښیارۍ سره دا ټولنیز بدلونونه کنترول او هدایت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولنې په ګټه استفاده وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ؟

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.

۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.

۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په باره کې توضیحات ورکړئ.

۷- سیاسي برخه کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (١)

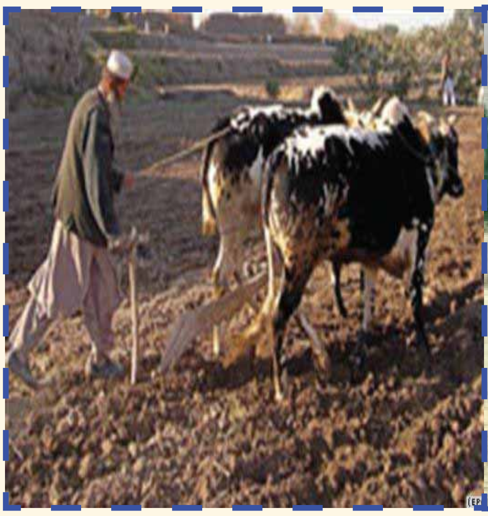

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

د تېرشوی لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړي.

١- ټولنيزارزښتونه په بدلونونوکې څه رول لري؟

٢- آيا د ټولنيزو بدلونونوکوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح ورکړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توگه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرگونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک نه چې د گروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي منځ ته راځي.

د ويلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تلليو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامی سره راځي په داسې حال کې چې په پرمخ تلليو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په يو ځانگړې وخت کې له هغه نه کار اخيستل کېږي. په لنډه توگه ويلی شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانگړو ټولنيزو بنسټونوکې او د دې بنسټونو له اړيکو نه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یوه ډېر ګټوروي. په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تربحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیزبدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري څرنګه چې پوهېږو د اسلام مقدس دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادۍ بخښونکي دین ته ور داخل شول او دیوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلیدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښونکو باورونو او عقیدو تر اغیزې لاندې وه. بله بیلګه، په مسحیت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کیدل وو. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسحیت د مذهبونو له جملې نه یو لوی مذهب دی خلک دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کیدو لامل وګرځیدې. نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځیدلې دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لودیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی، چې د صلیبي جنګونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوی پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبری پیښه شوه، بریالی شوي وای لودیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پیړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچينو نه يوه بې هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپيريال د کنترول او ادارې، د زده کړې له طريقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسی پيدا کړ ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غوبيونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړی او له دې کبله بايد ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشين آلات کليو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پايله کې کيدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختيا، په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه نا انډولي

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې نه ناانډولي او د طبقاتي، جنسي او قومي گروپونو پيدا کيدل دي. د پيسو په وېش کې ، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينو کې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په تاوتريخوالي نه بدليږي. مگر په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبديليږي. هغه کسان چې دا سرچينې په اختيار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنگه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچينې په اختيار کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولی خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محروميتونه ډېرشي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانگړې او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، د دومداره ټولنيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت او د مالي سرچينو درلودونکي وي د سياسي فشارونو په مرسته کيداى شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنيزه نا انډولي د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولی شو ټينګ وتړو، مګر فشار کرار کرار زياتوالی (تراکم) پيدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر ګړندی او تاوتريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلئ.

۲- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟

۳- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟

۴- ټولنيزبدلونونه په لوديځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل.

۵- کوچني او اساسي بدلونونه څنګه توپير کولی شو؟

۶- تکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنی دنده

د نا انډولی او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څو کرښې وليکئ او بيا يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسيږي. اوس نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړيکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کيدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تير شوي لوست کې ولوستل او ځيني به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولی شي د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي د اقتصادي توليداتو نوې بنې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښارکې د استوګنې په برخه کې ضرورت پيدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کيدو او کنترول لپاره نوويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کيدو لپاره د نوويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کيږي. او بدلون ته اړتيا همدارنګه دوام پيدا کوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدارنګه کيدای شي

هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي هم د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل وګرځي. مګر په ډېر کم ګړندی توب سره، کله چې نفوس کم شي. نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د کوچنیانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کیدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل بې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمیدو په حالت کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه وجود لري. دا ستونزې د لوړعمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پیدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادو او آسیايي و افریقایي هېوادوکې لیدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې دودې په حالت کې دی د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوري کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پرځای کیدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمینه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغیزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل کړی او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتیدنه هم وايي، په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته نیستمن کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغیزو په باره کې په څه پوهېږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغوکې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنګ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنګ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوې نسلونه منځ ته راځي.

بیالوژیکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي اوکه په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتنې لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنوکې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغییر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظریات او تضادونه.

کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرت نه نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
۴- په ټولنه باندې د مهاجرت د اغيزې په باره توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.

عمومي بدلون، هغه بدلون ده چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.

• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي. او يو په بل اغېزه کوي.

• په هر ځاي کې چې په فرهنګ کې نوې عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنګي بدلون منځ ته راځي.

• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توګه قبلوي.

• د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسيتي نابرابري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله من یو چې ګرانو زده کوونکو به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره آشنا شي،
- طبقاتي نابرابري او جنسیتي نابرابري توپیر کړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره مینه پیدا کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی د ي؟

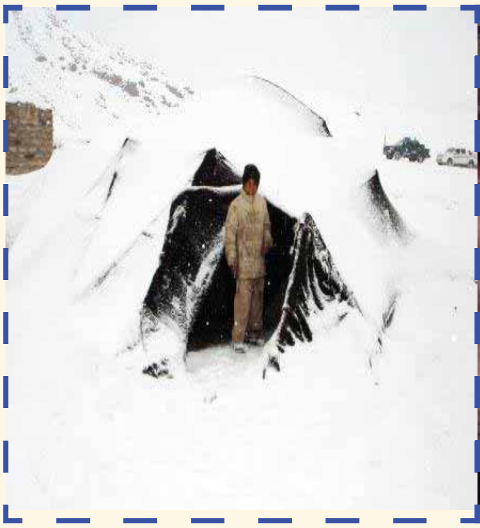

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

کوم خلک چې په يوه ټولنه کې ژوند کوي، د با ارزښته ټولنيزو منابعو لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنيزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسي له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنۍ او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آيا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنيزه توګه د شتمنۍ، مال، سياسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځينې ګروپونه د اقتصادي، سياسي، قومي، مذهبي او نورو تړاونو له کبله د زياتو امتيازونو څخه برخمن وي او ځينې نور يې د ډېرو لومړنيو (ابتدايي) امتيازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچينو (منابعو) د نابرابروېش له مخې ځينې وختونه د وګړو تر منځ طبيعي توپيروي او که ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت. د بېلګې په توګه: د اساسي يا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځينې وګړي د نورو په نسبت د زيات فکري او فزيکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه

کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی نه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلي دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه فاصله یا واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولی.

د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنګ ته په پام لرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. لیکن که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي په دې صورت کې ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خوزښت

ټولنیز خوزښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کېدوته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنۍ کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلی شو چې هغه ټولنه د ټولنیز خوزښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسیدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوزښت وجود نه لري د ټولنیزخوزښت کچه هم کیدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

هغه ټولنې چې ټولنیز خوزښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لړیدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو سلسله مراتبو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. لیکن هغه تړلې ټولنې چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوزښت د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو نښنو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي لیکن زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، محدودي شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه را منځته کیږي. هغه ټولنیز خوزښتونه چې د تغییراتو غوښتونکي دي لکه: کارګري جنبشونه، د مریي توب د لغوه کولو خوزښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوزښتونه او د مدني حقوقو خوزښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب په پایله کې رامنځته شوې دي او پراختیایي موندلې ده. د دې خوزښتونو څخه را ولاړې شوې آکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغییر او ټولنیزکنترول لاملونه شمېرل کیږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښیګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولې یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بیلګې په توګه: د مریي

آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپیر نشته. حتاکوم کسان چې په سیاسي بنه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د یو تبعه په توګه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

د پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

۵- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانګړې توګه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه را پورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو د دې سره سره ويلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچينو او امکاناتو (شتمنې، قدرت او منزلت) څخه د ګټې په توپير سره د ګټې پورته کولو په جريان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طريقه کې توپير را منځته کېږي. له يو ډول سرچينو (شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينګوي او له هغه ځا سره چې له متفاوتو سرچينو څخه برخمن دي لږ اړيکې ټينګوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپلوي، ټول په برکې نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې

د سرچېنو یوه ځانګړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې یو ځانګړې ډول او طریقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ګروپ خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه ده. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ایستل شوې او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري اوکه په ښکته طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله پوره څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د یوې کمې اندازې څخه برخمن دي لیکن شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زیږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډېره نږدې اړیکه لري، به هم په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولنې غوڅ اکثریت خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه د امکاناتو ټيټه اندازه تامينيږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غير عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخيز زېښناک (استثمار)

د هغه دليلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتياوو په هکله مو وړاندې کړل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم ليکن ډېر ژور او پراخ زېښناک موجود دی. يو محدود لږکی (اقليت) چې د ټولنې ارزښتناکه سرچينې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولنې ډېرکې(اکثريت) له اقتصادي، سياسي او فرهنګي لحاظه زېښني. د نابرابری د همېشني نظام جوړول په خو لحاظه د مسلط ګروپ په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغه ګروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلط ګروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دريم، غوره او وتلو کسانوته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارګر اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې آند دي چې د نابرابری نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزبېښني.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شبه جزيره کې راوځليد، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مریي ته یې په یوه لیکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر، ابوعبیده، مصعب بن عمیره (رض) چې د ټولنې له شتمنو او باعزته اعرابو څخه وه او همدارنګه د بلال، یاسر، سیمه، عمار او صهیب (رض) چې له نیستمنی او فقیري طبقې او د مریانو له جملې څخه وه ترمنځه یې برابري راوستله. اسلام له همغه پیل څخه د ښه والي او لوړوالي معیار تقوا، علم او اخلاقي فضیلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر یې جاهلیت او له انسانیت نه لرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- طبقه تعریف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضیح یې کړئ.

۳- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښنل کېږي؟ توضیح یې کړئ.

۴- اسلام له ټولنیزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- د لوړوالي او فضیلت معیار په اسلام کې څه شی ده؟

کورنۍ دنده

یو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړي او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:
لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې يوه نيمايي نارينه او بله نيمايي يې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارينه په مساوي توګه له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجودوي، هغه توضيح کړئ.

جنسيت څه شی دی؟

جنسيت يعنې د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي، او فرهنګي برخو کې نارينه او ښځې تر منځه په برابرۍ باور او د ښځو د تحقير، توهين او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزه ساحه کې د ښځې او نارينه لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسيت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسيت د خپل ځان او نورو سره د اړيکو د ټينګولو په باره کې له فکرکولو څخه عبارت دی. دکار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زيات تاثير لري. جنسيت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی ځکه چې په زياتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو مهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسيت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پيدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه يوه يې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمېر کابو سره مساوي ده. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلوده ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختې وې او نارینه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو څرګند عاید یا ګټه وټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټیده د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کیدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنوکې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا ښځې هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د ښځو بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپېڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني لیکن د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستې ده. په روایاتو کې راغلي دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړې دی. او همدارنګه په فرهنګي او علمي مسایلو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شوه چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهي د مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسيتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زياتې منفي پايلې لري خو موږ بې دلته د ځينو مهمو په طرحه باندې بسينه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

ديوه ملت پراختيا او ملي پر مختګ د ښځو له حضوراو فعاله ګډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کيږي.څرنګه چې ليدل کيږي دافغانستان زياتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کيږي او په پايله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کيږي.

ټولنيز کړکيچ يا لانجه

پخوا به ښځې او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کارکاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختګ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهيږي چې ښځې هم کولی شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډيرې ګټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړيد او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسيدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض نه ډک وضعيت چې ښځو ته د دوی د ظرفيت د لوړتيا او ګټواو کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د ښځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ايښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډيره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی ده؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.

• هغه ګروپونه چې مادي منابعو ته ددوی دلاس رسۍ د توپیر له امله تشکل مومي، طبقه ویل کېږي. نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.

• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لوړتیا یواځې په تقوا کې بولي.

• له جنسیتي مسایلو نه ښځو او نارینه ته دژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقوقو ورسپارل دي. تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.

کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه نه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې دنسلونو بنسټ ایښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم ځپرکی

زموږ ټولنیزې ستونزې

په دی ځپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غریبي او بیکاري،
- د اوسیدلوځای(کور)،
- روغتیا،
- مخدره توکي یا مواد،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي ددې څپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد ګټې و پیژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکړي،
- د غریبی او بېکاری منفي پایلې و پیژني اوزیار او کوشش ته وهڅیږي،
- د بې کورۍ له ستو نزې سره آشناشي او له هغې څخه د وتلولار وپیژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو اود روغتیایي خدمتونو له کموالي څخه را منځته کیږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو وپوهیږي.

شپاړسم لوست

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښووني او روزني ته اړتیالري.څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذی خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ*اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ الذی عَلمَ بِلَ قلمِ* عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ*)

هغه چاچې ښوونه نه ده کړې بیسواده بلل کیږي دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده دي، له کومو مشکلاتو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیر پخوا نه د ځمکې په سر ژوند وکړ خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډیرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تیرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لیږدول کیدې. د نوې ټولنې غړو د خپل د ضرورت ورفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هیڅ ډول ځانګړې پروګرام وجودنه درلود. بې سوادي تل د هیوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړی درجه دشمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادو ډېر مختګ، ودې اوپراختیا په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري.څرنګه چې لیدل کېږي دبیسوادۍدله منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي آند تردې چې ړانده اوکاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلونو نه زیات خلک بې سواده دي او همداوس پنځه میلونه کوچنیان د ښوونځي له تلونه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

نېستي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، روږدیدل جرم او جنایت ته مخه کول. کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي د نیستۍ او وروسته پاتې والي نه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کیدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي ځکه بې سواده وګړی نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د زراعت او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړی.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړي نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دی. او د پوهيدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښـوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

نېستي او غريبي د بېسوادي د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياوته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره وګړي بيسواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ نه سر بيره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي.کله چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال دعوايدو او د مالياتو له کمښت سره مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره ،روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کڼو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي. په پايله کې به هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ اخته شي.

روږديدل: بيسواده ټولنه زياتره دنيستۍ او جهل له امله په مخدره موادو دروږديدو د

بلا په لومه کې ښکیلیږي. بې سوادي او جهل له نېستۍاو په پای کې له روږدیدو سره ډېرې نږدې اړیکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کیفیت ته پاملرنه به ډېره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

۴- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونځې: نيستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

۱- ولې انسان غريبيږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

۳- څنګه کولی شو له غريبۍ او نيستۍ نه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کاليو او د اوسيدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيالري. لوی خدای (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړتيا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولی شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې ګټه واخلي، د غريبۍ او نيستۍ سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کـهالي او تنبلي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای(ج) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي نو له غريبي او فقر سره به مخامخ شي.

نيستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيالري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرځور ولی او ځوروی يې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نږدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کيږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب د پيداکولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب ياستو چې لاملونه يې ډير زيات دی خوشيږنه يې په دې ځای کې ممکنه نده، مګر په عام ډول کولی شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بيلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ويل کيږي چې ريښه يې پخپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غريبي ډېر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو او ګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلوليت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنيو څولاملونو اخته وي پخپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کيږي او غريب اونېستمن کېږي.

طبعي لاملونه

خدای (جل جلاله) زموږ د اړتياوړ مواد په طبيعت کې پيدا کړي دي، د امواد په طبيعت کې يو ډول نه وی وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځينې ځمکې ډېرې حاصل خيزې او ځينې نورې بې لږ حاصل کوی.

۲- ځينې سيمې معدنونه او دلوړ قيمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځينې سيمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربيره پردې، ځيني طبيعي حوادث لکه: سيلاو، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. ياد شويو توپيرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خيزو سيموکې ژوند کوي کولی شي په لږ زحمت ډېر حا صل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سيموکې ژوند کوي بايد ډېر زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، او سپنې، نفت او ګازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته ارتقا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زياتوالي راولي او خپلو صنايعو او خپلې کرنې ته وده او پراختيا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي. نو ويلی شو چې حاصل خيزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قيمتي معدنونه د ثروت دلرلو سبب اونه درلودل يې د غريبۍ او نيستۍ سبب ګرځي.

ټولنيز لاملونه

ديا دشويو لاملونو ترڅنګ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو دانسان د لاس رسی او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم په واسطه ویشل کیږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي او که چیرې اقتصادي اوټولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدلی شي چې هر وګړی یې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کړکیچونو کې په مصرف رسیږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تیښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي اوکه چیرته له ټولنې نه امنیت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو اوغریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- د اوږدې مودې جنګونه: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازی د هېواد د ودې او پراختیاله لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انظباط له منځه تلل: چې د دې نظم اوانظباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعالیتونو دمخنیوي لامل وګرځیدل.

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جنګ د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلي وو او داکار د دي سبب شو چي زموږ يونسل تقريباً په عمومي ډول بي سواده او ياکم سواده پاتي شي. په دي مشکل باندې برياليکيدل يو ملي عزم ته اړتيالري چي په سرکې د افغانستان د اسلامی جمهوريت دولت چي د ملت له څواک اوارادونه استازيتوب کوي، رينبتينې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته يې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د يوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غريبی او نېستی چې د دوی د خواری او ذلت سبب گرځي خلاصون پيداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غريبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ؟
۲- د غريبۍ د ټولنيزلاملونو نوم واخلئ.
۳- د غريبۍ او فقرطبيعي لاملونه کوم دي؟
۴- ولي زموږ گران هېواد له غريبی سره لاس په گريوان دی؟
۵- څنگه کولی شو د خپل هېواد څخه د غريبی لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:
۱- آيا نور منابع په واک لرئ چې وکړی شي له هغو څخه گټه واخلي؟
۲- ايا دخپلې کورنۍ ځينو غړوته ديوه بل کار وړانديز کوئ؟
۳- ايا دکورنۍ ځينې غړي د نويو مهارتونو زده کړې ته اړتيا لري؟
د پورته پوښتنو په هکله له خپلو لويانو سره وغږيږئ او ځوابونه يې په خپلو کتابچوکې وليکئ او ټولگې ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتيالرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نوريې په خيمو او کړديوکې ژوندکوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لروځه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

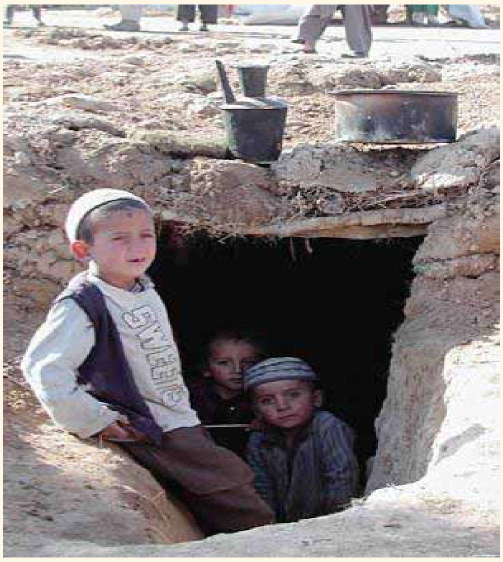

په ډيرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له ګرمی او يخنۍ څخه د ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو د پوره کيدو سربيره، د ښکلاپيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابيلو ټولنوکې د دوی د فرهنګ او د ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بيلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلې او مجلل، او د ژوندانه د هوسايني په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوګنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډيرو پر مختللو هېوادونوکې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړپيسې د کورو دکرايې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېلو دلایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو نه شمېرل کېږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینې مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کالو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېوادوته کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېوادکې رامنځته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغونه زیات شمیرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښاروکې استوګن شول. په ځانګړي ډول دکابل په ښارکې د هغه د ظرفیت نه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-داستوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سرکې دولت کولی شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي تر څو خلک مجبورنه شي چې بې نقشې او پخپل سرکورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابرکړي د مثال په توګه:کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه اوکورونه یې جوړکړل نو دولت باید د هغو سرکونه اوکوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته و غزوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تیرو لسیزوکې په هېوادکې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکوکورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. پدې ورستیوکلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا مهم ټولنیز مشکل ندی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو ملکو څخه زموږ هېواد ته رالیږدول کیږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډېر ګران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو اوکلیوالي سیموکې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او یوازې د ګرمۍ اوسړو مخنیوی کوي. نو ځکه دکور مشکل یوازې په ښارکې نه بلکه په کلیوالي سیموکې هم دا ستونزه وجود لري.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوښولو هېواد والو ته د استوګنځي دتأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هیواد ټولوښاروته د ماسټرپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړئ شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بېې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت دټولو ښارونوپه ځانګړې ډول د استوګنې د کورو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،برښنا، تیلفون، سړک او پخه شوې کوڅه جوړه کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دولت ارزانه کورونه خو په ټولوسايلو مجهز کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډېره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډېروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه ونښياست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي.

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړانديزڅه دی، ويې ليکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په ښوکړښود کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

پرتله يې کړئ

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډيرلوی نعمت دی لاندې پوښتنې په غورولولئ او د هغو په باره کې سره وزغيږئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲-که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړپاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو.

سربيره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډيرزيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډير ناوړه او خطر ناکو ساری ناروغيو اخته کېدل او په زيات شمېر خلک يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډير خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دګټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنگه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي اویا یې بیخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغی په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په ننني نړۍ کې ډېرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنگه چې رسولﷺ فرمایلي دي: (خدای(ج) ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړی.)نو له درملو نه استفاده وکړئ. . هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرگونو وگړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانی سره د درملنې وړدي نوځکه نن ورځ موږ ته دامسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توگه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن یې په خوار ځواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه استفاده وکړي، له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسیږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکي شیان د خلکو د راز راز ناروغیو سبب گرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیایي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپیریال او ککړه هوا

پاک چاپیریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډیر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تیلو نه استفاده کول او په لسګونو نور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د کوچنیانو په روغتیا او سلامتۍ نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنۍ د کوچنیانوپه وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپیریال هم د کوچنیانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنیانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا کوچنیان د ساري ناروغیو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغیو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپیریال کې وجود لري او تنفسي نا روغتیا دهوا له ککړ تیا نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل کرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا دغماشي په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپیریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپیریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپیریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

د هغو ستو نځو سره سره چې د روغتیا په برخه کې بې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهر نیو هیوادو نو ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د۵۲ مادې مطابق **دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي.**

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نه نوم واخلئ.

۲- له نا روغۍ کوم زیانونه سړي ته رسېږي؟

۳- څنګه کولی شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

۴- خوار ځواکي څه شی ده؟

۵- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د سړي په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغیزه لري؟په دې باره کې څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: دنیشه یي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځیني وګړي خپله او دنورو روغتیا د نیشه یي توکو په تولید او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په آند

۱- د نیشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زیانونه لري؟

۲- آیا نیشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره یوه لویه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نیشه يي توکو تولید، استعمال او قاچاق څرنګه وګړنيزې او ټولنيزې پایلې لري؟

۴- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه یوسو؟

نن ورځ نیشه يي توکي زموږ د هېواد، سیمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعالیت زمینه مساعده ولیده او په لرو پرتو سیموکې يې د دولت دنه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعالیت لاس پوري کړ. ځینو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپینو(تریاک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر تولیدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو تولید د بین المللي مافیا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه کوی اروپايي او امريکايي هېوادونو ته قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادوته ويل کيږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړيږی. د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځته کړيدي چې سهمې برخې يې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کيږي.

ډېر ګټور محصولات و جود لري چې بزګران کولی شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. ولی د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کړوچې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

روږدی کيدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوی ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کيږي.

اعتياد په دې ډول موادو انسان ناجوړه کوي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولوته يې اړباسي، کله چې په يوه هېواد کې د معتادينو شمېره زياته شي، د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد تشدید

څرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوی ځیني دولتی مسئوولین (په ځانګړې ډول د پولیسو په اداره او محکموکې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځیني لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوی ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي. نوله همدې امله اداری فساد پراخیږي او د هغې د کموالی لپاره هڅې د ناکامی سره مخ کیږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځینې کړی د اداری فساد د پراخیدو څخه ملاتړکوي.

نا امنی او تاو تریخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو دقاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخیستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبیرونو په وړاندی و دریږي او خپل فعالیت ته ادامه ورکړی. د دوی یوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د تاوتریخوالي نه استفاده کول دي.

څرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي نو په ډیرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرایطو د برابرېدوپه صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشه يي مواد له نا امنی اوترهګری سره نږدې اړیکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نېشه يې توکي څه شی دي؟

۲- د نېشه يې توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزګران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امني او تاوتريخوالي په باره کې يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نېشه يي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړانديز په ځوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري

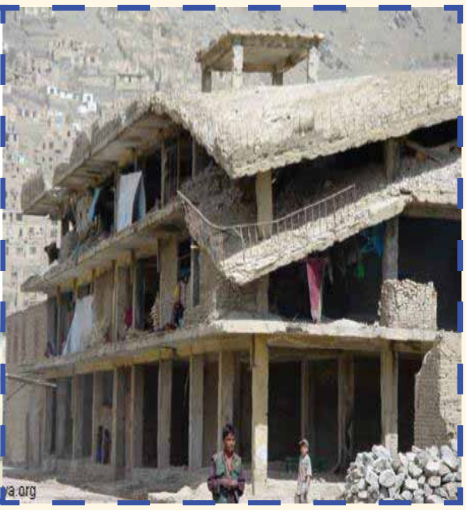

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب ووايئ

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک يې زغمي، نومونه يې واخلئ؟

۲-کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي، او ټولنیزو فعالیتونوته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت وجود ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور د عادی کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه نه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلک د ډاډ اوآرامی احساس وکړي، او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلی شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او

ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنيت نه برخمن د ي. له دې معلومېږی چې امنيت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادی، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلی شوچې امنيت په دوو ډلو رواني او فزيکي امنيت ويشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصلېږي چې کامل امنيت وجود ولري. او فزيکي امنيت د امنيت ډېرکم حددی،که فزيکي امنيت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پيښېږي په دې صورت کې به رواني امينت هم وجودو نه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کيږي چې ټولنيز قواعد اورسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې يو شمېر له دې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا خارجي جنګونه) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده. چې په دې لوست کې په لنډه توګه پرې رڼا اچوو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخوته ورسیږي ترهګري بلل کیږي. زموږ خلک له ډیرو کالو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګری قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسیدو لپاره حاضردي چې بېګناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ټرلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عملیات لکه څنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه د دولتي او خصوصي مالونو اوساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېوادمو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کیدل

وخت د انسان لپاره ډیرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډیرولویو پر مختګونو لاس بری پیداکوي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنی په دلیل او د ترهګرو د فعالیتونو له امله د موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول توان هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت تأمین کړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲ ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لاملونه کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې باره کې څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جنګ جریان درلود. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د ځوکالو راهیسې یو زیات شمېر ناچودلې ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوندتهدیدوي. ستاسې له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه ناچودلې ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲-که چېرې ماین سره مخامخ شوئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنګ له مرحلې څخه تېرشي ترجګړې وروسته ډېر کالونه بیاهم د جګړې ستونزې ګالي. د ډېرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چوادلو توکو پاتې شوني دي او په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې ځوکالونوکې د ماینونو او ناچادلو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي په تأسف باید ووایو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړې دی. له دې هڅو سره سره بیاهم زیات شمېر نا چودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تهدیدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

ډېرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې ډېرمهم یې دادي.

- یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې ډېرژر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي
- بل ډېرمهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې د دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیموکې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپېژني، د هغوی په خطرونوپوهېږي او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.

د ماین پاکۍ مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولي دي او ځیني هدایتونه یې د تبلیغاتوله لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي:

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستیکي،دلرګیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادیږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرګیو او پلاستیک نه جوړ شویدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي اوکوم سهمات چې له فلز نه جوړ شوې دي زنګ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو ساحوکې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکۍ دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. ز یاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرمخ پراته وي او د هغوی له خطرونو نه مخنیوی ډېرآسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي سهمات کولی شي د ماینو نو په پرتله د ډېرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د ټپي کیدو لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. (د حب الو طن من الایمان) د مقولې په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وګړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په او لاد خپل مور او پلار ګران وي نو د ټولنې په افرادو هم باید خپل هېواد ګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شویو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو ګواښ دی نو د هېوادپولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودل شوي توکي ووینې هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وايي؟

۲- ولې خښ شوي ما ینونه اونا چاودلي مـهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟

۳- ماینوونه او نا چاودلي مـهمات څه خطر لري؟

۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته رسوئ؟

۵- څنګه کولی شو چې دنا چاودلو مـهماتو او ماینونوله شرنه په امن کې پاتې شو.

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او مـهماتو له خطرنه په امان کې پاتې شو، په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او ليک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تير نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توګه له يو نسل نه بل نسل ته انتقاليدلې.
- نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلوچې انسان هغه ته ضرورت لري په معنا ده. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړېدي.
- هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو نه ګټه لاس ته راوړي.
- د ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي،خود استوګن ځای ستونزه لا هم دوکړو له ډېرو مهموستونزو څخه شمېرل کيږي.
- ناروغي تل دوګړو د ښمنه ګڼل کيږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو نا روغيواخته کيږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذاده.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library